

Kraljevstvo Božje: neka obilježja Isusove prakse oslobađanja

Ivan KARLIĆ*

Sažetak

U središtu Isusova javnog djelovanja je navješćivanje kraljevstva Božjega koje je plod izravne Božje inicijative. Ta Isusova praksa donosi ljudima oslobođenje od raznih spona, te se može reći da s Isusom Kristom započinje »novi svijet« koji počiva na Božjem očinstvu prema svim ljudima te na sveopćem bratstvu/sestrinstvu među ljudima. Na taj način kraljevstvo Božje, koje Isus navješćuje i ostvaruje, predstavlja se kao konkretna, povijesna stvarnost, a ne samo kao »duhovna utjeha«. Upravo to pokazuje Isusova praksa i pozornost prema siromasima, grešnicima, bolesnima, odbačenima..., kojima on želi povratiti njihova prava, dostojanstvo, zdravlje, oprostjenje i život.

Ključne riječi: kraljevstvo Božje, Isus Krist, konfliktualna praksa, siromasi, carinici, grešnici, oslobođenje i oprostjenje.

Uvod

Isusovo javno djelovanje odvijalo se tijekom nekoliko (2–3) godina. U središtu toga njegova djelovanja je navješćivanje kraljevstva Božjega (hebr. *malkut Jahve*; grč. *basileia toû Theoû*; usp. Mk 1, 15; Lk 10, 11)¹: tim svojim navješćajem, koje je pratilo i određeni način njegova ponašanja i djelovanja, Isus govori svojim suvremenicima (i svima) o dolasku vremena u kojem je Bog odlučio konačno (za)kraljevati svojom milošću nad Izraelom i nad svekolikim svijetom. Svojim proročkim ponašanjem i djelovanjem Nazarećanin donosi oslobođenje, donosi među ljude »novi svijet« koji počiva prije svega na Božjem očinstvu prema svim ljudima te na sveopćem bratstvu/sestrinstvu, koje doduše treba još izgraditi uklanjanjem svih barijera koje rađaju diskriminaciju među ljudima.

* Doc. dr. sc. Ivan Karlić, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

¹ Matej u 4, 17 i na svim drugim mjestima govori o kraljevstvu nebeskom ili o nebeskoj vlasti (grč. *basileia to ouranon*); značenje je isto, a Matej rabi ovaj izraz jer on piše prije svega za pokršteno Židove, prema čijem shvaćanju Božje ime se, iz poštivanja, ne izgovara. Ivan rabi taj izraz samo dva puta u svom evanđelju (usp. Iv 3, 3. 5). Za biblijsko–egzegetsko tumačenje kraljevstva Božjega usp. J. FUČAK, Kraljevstvo Božje u današnjoj egzegezi, u: *BS* 61 (1991.), br. 1–2, str. 76–81.

Evandjelja pripovijedaju o poruci i djelovanju Isusa iz Nazareta, Krista, u svjetlu vjere u Kristovo uskrsnuće, tj. nakon iskustava s uskrsnulim Isusom Kristom. U jednoj od najstarijih kršćanskih kerigmi (= navještaj vjere u Isusa Krista) Isus je predstavljen kao onaj »koji je, jer Bog bijaše s njime, prošao zemljom čineći dobro i ozdravljajući sve kojima bijaše ovladao davao« (Dj 10, 38). Isusova povijesna praksa² je najviše što imamo povijesnog od *povijesnog (zemaljskog) Isusa*; ujedno je i najbogatiji antropološki dio Isusove zemaljske egzistencije.³ Naravno, izraz »povijesni« ovdje se ne odnosi na strogo povijesnu znanost koja s dokumentima u ruci pokazuje ili dokazuje činjenice ili događaje koje iznose evandjelja; ne odnosi se niti na nekakvo naučavanje koje je prenošeno s generacije na generaciju. »Povijesno« se ovdje odnosi na ono što »utemeljuje povijest«, što ima značenje i utjecaj za sva vremena, što mijenja i sadašnjost, a usmjereno je na budućnost.⁴

Isusova konfliktualna praksa

Isusova praksa je jedinstvena praksa u koju su uključene različite dimenzije čovjekova bitka: subjektivno i povijesno, individualno i društveno, tjelesno i duhovno... Ona je usmjerena prema cjelovitom spasenju čovjeka, odnosno čovječanstva i svijeta.

Svojom praksom Isus želi vratiti ljudsko dostojanstvo onima kojima je ono na bilo koji način oduzeto; želi ponovno uključiti u ljudsko društvo one koji su iz njega bili isključeni zbog religioznih, kulturalnih, ekonomskih razloga, zbog tjelesnih ili mentalnih nedostataka.

Isusova praksa *uključuje* muškarce i žene. Bez obzira na spol, svima je upućen poziv da nasljeđuju Isusa, da budu dio njegova pokreta, odnosno da budu živi dio njegova Kraljevstva. Ipak, ta praksa je i *selektivna*, ukoliko preferira siromašne, bolesne, opsjednute, grešne, bludnice, posljednje...

U Isusovu »slučaju« radi se i o *konfliktualnoj* praksi jer se ona ne odvija u idiličnom, mirnom okružju, nego u ambijentu prepunom raznih sukoba. U Isusovo vrijeme posebno naglašeni bili su sukobi u religioznom življenju, u društvenim odnosima i na političkom području. U svojoj praksi Isus ipak ne bježi od svih tih sukoba, nego ih ponekad i rasvjetljava i objašnjava, a ponekad čak i radikalizira. Dapače, upravo njegova praksa koji put rađa sukobe, tenzije, podjele, suprotstavljanja..., toliko da kod jednih doživljava prihvaćanje, kod drugih (većine!) odbijanje.

2 Pod pojmom »praksa« ovdje podrazumijevamo svekoliko Isusovo propovijedanje, ponašanje i djelovanje.

3 Ovu temu izvrsno razvija J. SOBRINO, *Gesù in America Latina. Suo significato per la fede e la cristologia*, Roma, 1986.

4 Ovakvo shvaćanje »povijesti« ponajbolje tumači J. MOLTMANN, *Theologie der Hoffnung. 2 Untersuchungen zur Begründung und zur den Konsequenzen einer christlichen Eschatologie*, München, ¹²1985., str. 210–279; usp. također: W. KASPER, *Isus Krist*, Split, 1995., str. 62–63; I. KARLIĆ, *Božovjek Isus Krist. 1. Uvod u kristologiju*, Zagreb, 2001., str. 151–156.

Konačno, i njegova praksa je jedan od razloga što su ga progonili i što je na kraju tragično završio život.

Očito, *konflikt* je jedno od temeljnih obilježja Isusova življenja, navješćivanja i djelovanja.⁵ Zašto? Čini se da Isus živi u konfliktu sa stvarnošću jer ju ne prihvaća onakvom kakva jest, nego ju želi promijeniti iz temelja. Sukobljava se s ondašnjom religioznošću (odnosno s ondašnjim nositeljima religioznosti) budući da je vođena više raznim (ponajprije materijalnim) interesima nego li milošću. Ulazi u konfliktne situacije s religioznim autoritetima jer se njihov autoritet ne temelji na oslobađajućoj Božjoj riječi nego na legalističkoj tradiciji i zato što nema dosljednosti između onoga što propovijedaju te nameću drugima i onoga što sami čine.

Isus živi i djeluje u konfliktu s političkom i religioznom »središnjicom« jer stalno živi »na rubu«, »na granici«, i to radikalno. U konfliktu je i s narodom kojemu želi pomoći da napusti vlastitu naivnost te da postane protagonist i glavni kritičar postojećeg (negativnog) stanja.

Na određeni način može se reći da je Isus u konfliktu i s Bogom, svojim *Tatom* (*Abba*) za kojeg vjeruje da će mu biti vjeran i bliz, ali od kojega se osjeća napušten u najkritičnijim trenucima svoga života. U konfliktu je i sam sa sobom te osjeća osamljenost usred mnoštva svijeta. Dakle, radi se o konfliktima koji se mogu promatrati kroz razne vidove: osobne i strukturalne, ljudske i božanske, religiozne i političke, teološke i kulturalne.

Naravno, u Isusovoj konfliktualnoj praksi nije riječ o tvrdoglavom ponašanju nekakva propovjednika ili učitelja. Njegova konfliktualnost je potpuno opravdana — ona je naime usmjerena na slobodu, odnosno na oslobodenje osobe/čovjeka kojega guši isprazni legalizam; usmjerena je na obranu slabih i odbačenih koji su na rubu propasti.

Ovakva Isusova konfliktna situacija nema (bar ne bi trebala imati!) svoj svršetak u njemu samome. Tu se radi o stalnom konfliktu kojega nastavljaju živjeti u vlastitoj stvarnosti i u vlastitom svijetu Isusovi nasljedovateli. Oni ne mogu slijediti put prilagođavanja već utvrđenom uređenju društva, nego trebaju slijediti onaj teži put koji vodi baš do konflikta, do sukobljavanja s raznim središtima moći koja uvijek iznova pritišću čovjeka, marginaliziraju ljude, proizvode nepravdu i nasilje nad čovjekom, nad svijetom i nad prirodom. A to dovodi do zaključka da za kršćane konflikt postaje norma življenja, naravno, ako žele i hoće slijediti i podržavati Isusovu praksu. To pak znači da se javnom kritičkom praksom nastoji osloboditi ljude od raznih spona koje ih sapinju; znači promijeniti strukture zaražene virusom iskorištavanja slabih i nemoćnih, zarazom političkog pritiska na male i siromašne narode, bolešću marginaliziranja i diskriminacije raznih vrsta.

O ovakvim obilježjima Isusove prakse, koja bi trebala biti i praksa kršćana, detaljno i nadahnuto ne govore samo političke teologije i teologije oslobodenja nego i neki dokumenti crkvenog učiteljstva, primjerice *Uputa o nekim vidovima teologije*

5 O ovoj temi zanimljive i nadahnute stranice ispisao je meksički teolog C. G. BRAVO, *Jesús, hombre en conflicto*, Santander, 1986.

oslobođenja (inače prilično kritična prema »teologiji oslobođenja«) Kongregacije za nauk vjere (1984.) gdje se, među ostalim, kaže: »Evangelje Isusa Krista je poruka slobode i snaga oslobođenja« (Uvod, I, 1). Također se govori o potrebi da se i kršćani »koji su vjerom prosvijetljeni i spremni da u punini žive svoj kršćanski život, iz ljubavi prema svojoj obespravljenoj, potlačenoj ili progonjenoj braći zalažu u borbi za pravednost, slobodu i ljudsko dostojanstvo.« (...) Sa svoje pak strane »Crkva želi osuditi zloupotrebe, nepravde i nasrtaje na slobodu, bilo gdje se one pojavljivale i bilo od koga dolazile, te se svim sredstvima koja su joj na raspolaganju želi boriti za zaštitu i promicanje ljudskih prava, osobito onih siromašnih«. ⁶

Sličan govor susreće se i u enciklici Ivana Pavla II. *Sollicitudo rei socialis* (1987.) kada se spominju »strukture grijeha« koje su »u suprotnosti s pravom sviješću o sveobuhvatnom *općem dobru* i sa zahtjevom da se ono promiče«. ⁷ Te »strukture grijeha« moguće je »uz pomoć božanske milosti pobijediti jedino *dijametralno oprečnim stavom*: zalaganjem za dobro bližnjega i spremnošću da, u evandeoskom duhu, 'izgubimo sebe' radi drugoga, umjesto da ga iskorištavamo, te da 'mu služimo', umjesto da ga tlačimo radi vlastite koristi«. ⁸ Služenje bližnjemu treba pre-rasti u solidarnost koja postaje put prema miru i razvoju, prema spremnosti da se dobra dijele sa svima, posebice sa slabijima i potlačenima. ⁹

Povijesna dimenzija kraljevstva Božjega

Ideja o *Božjem kraljevstvu* ili *gospodstvu* nad Izraelom i nad svim drugim narodima bila je odavna prisutna u židovstvu, ali sam izričaj *kraljevstvo Božje* bio je više jedan apstraktni oblik ispovijesti vjere: »*Jahve je (postao) kralj/gospodar*« (usp. Ps 93, 1; Iz 52, 7). U kasnijoj izraelskoj povijesti, posebice od 195. g. pr. Kr., ideja kraljevstva Božjega odnosila se na vidljivu i opipljivu stvarnost, često s izrazito religiozno-političkim sadržajem. Tako i u židovstvu Isusova vremena nada u skorašnje *Božje gospodstvo* (»kraljevstvo«) bila je prilično raširena, ali i tada se očekivalo i pred očima imalo različite stvarnosti kada se zamišljalo kraljevstvo Božje: jedni su ga shvaćali kao savršeno ispunjavanje Zakona (farizeji), drugi kao političko oslobođenje od neprijatelja snagom oružja i vladavinu (odnosno političku teokraciju) Izraela nad drugim narodima (zeloti), treći opet kao konačnu pobjedu »sinova svjetla« (tj. »Božjih sinova«) nad »sinovima tame« (tj. nad Zlim), odnosno kao dolazak novog eona, novog neba i nove zemlje. U svakom slučaju, u to vrijeme dobar dio izraelskog naroda, koji je stoljećima podjarmljen i politički podložan strancima, podrazumijevao je pod idejom kraljevstva Božjega ostvarenje staroga

6 Sveti zbor za nauk vjere, *Uputa o nekim vidovima teologije oslobođenja. Uvodna riječ*, Zagreb, 1985., str. 5–7.

7 IVAN PAVAO II., *Socijalna skrb (Sollicitudo rei socialis; enciklika)*, br. 36., KS, Zagreb, 1998.

8 *Isto*, br. 38.

9 *Usp. Isto*, br. 39.

sna o obnovi Davidova kraljevstva, odnosno o oslobođenju Izraela od neprijatelja te o izraelskoj vladavini nad susjednim narodima.¹⁰

Iako je tu ideju i takvo razmišljanje o Kraljevstvu Isus uvijek nastojao ispraviti, teško se oteti dojmu da su zemaljski korijeni i povijesno–politički sadržaji i te kako prisutni u opisima Isusova propovijedanja i njegovim gestama oslobađanja. Kraljevstvo Božje koje Isus navješćuje nije smješteno samo u »nebesku sferu« nego proizlazi da ono treba postati stvarnost već na zemlji, u povijesti. To potvrđuju i zazivi u molitvi »Oče naš«: »*Dođi kraljevstvo tvoje, budi volja tvoja, kako na nebu tako i na zemlji*« (Mt 6, 10). Blaženstva pak proglašavaju blaženima ponizne ne zato jer im se obećava veličanstveni život »negdje gore«, nego *jer će baštiniti zemlju* (Mt 5, 5).

Prema tome, kraljevstvo Božje koje se nudi siromasima ne iscrpljuje se u duhovnim dobrima ili utjehom za dušu; ono sadrži i snažnu povijesnu dimenziju, a time i društvenu, gospodarsku, političku... Upravo o tome svjedoči i Isusov odgovor učenicima Ivana Krstitelja, koji povezuje i stavlja u odnos navještaj radosne vijesti (kraljevstva Božjega) i ozdravljenja: »*Podite i javite Ivanu što ste čuli i vidjeli: Slijepi progledaju (...) siromasima se navješćuje Evanđelje*« (Mt 11, 2–15). Isus dakle vodi brigu o siromasima i obećava im oslobođenje.

Kraljevstvo Božje ne događa se i ne ostvaruje se uvijek na vidljiv način, po spektakularnim znakovima, kako su to vjerovali u nekim religioznim židovskim grupama, nego je ono među nama. Takav barem odgovor daje Isus nekim farizejima koji ga propituju o vremenu kada će doći kraljevstvo Božje: »*Kraljevstvo Božje ne dolazi primjetljivo. Niti će se moći kazati: 'Evo ga ovdje!' ili: 'Evo ga ondje!' Ta evo — kraljevstvo je Božje među vama*« (Lk 17, 20–21).

U svakom slučaju, kraljevstvo Božje u Isusovu životu, navješćivanju i praksi upućuje na ideal pravde i oslobođenja ljudi, upućuje na »utopijsko društvo« u kojemu vlada sloboda, mir, bratstvo/sestrinstvo, pomirenje, oprostjenje, sklad sa svim stvorenim i briga za nj. Naravno, ovakve vrednote ostvaruju se na osobnom planu, ali imaju svakako i društveno–javni sadržaj i obilježje te kao takvi trebaju postati stvarnost u društvenoj i političkoj sferi. Prema tome, kraljevstvo Božje je »prostor« prema kojem smjeraju i Božji naum spasenja i najdublje težnje ljudskih bića.

Naslovnici kraljevstva Božjega: siromasi, carinici, grešnici

Jedno od temeljnih obilježja kraljevstva i gospodstva Božjega koje Isus navješćuje jest činjenica da se radi o *Božjoj inicijativi* i o njegovoj *bezuovjetnoj i sveopćoj milosti* prema svim ljudima. Isus, dakle, ignorira u izraelskoj povijesti raširenu ideju o nekakvoj osveti nad poganima; također odbacuje dijeljenje ljudi na pravedne i grešne jer svi su pred Bogom grešni i izgubljeni, svi su potrebiti Božjeg milosrđa. Božje kraljevstvo sada se pruža svima i svi su pozvani, i Židovi i pogani, uživati tu

¹⁰ Usp. W. KASPER, *nav. dj.*, str. 81–83; 84–100.

milost (usp. Lk 10, 13–15; 13, 1–5. 18–19. 22–30): Bog »daje da sunce njegovo izlazi nad zlima i dobrima« (Mt 5, 45) i njegova dobrota i milosrđe vrijedi za sve ljude. Ovakvo navješćivanje kraljevstva i milosrđa Božjega, popraćeno i Isusovom svaki-dašnjom praksom približavanja i obraćanja svima, pa i »javnim grešnicima« i carinicima (usp. Lk 15, 1s) s kojima je često zajedno blagovao (usp. Mk 2, 15–17; Mt 9, 9–13; Lk 7, 36–50; 19, 1–10), doista se i činilo mnogima prava *radosna vijest (euangelion)* spasenja. Tu dakle i jest bit kraljevstva Božjega koje navješćuje Isus riječima i djelima: Bog ljubi sve ljude, a posebice privilegira siromašne, grešne, bolesne, ožalošćene, potlačene... kojima želi povratiti njihova prava, dostojanstvo, oprostjenje i život.

Dakle, privilegirani naslovnici kraljevstva Božjega su osobe, odnosno grupe koje su uglavnom odbačene i isključene (*marginalizirane*) iz društva, bilo zato što su »nepoćudni« društvu (eliti), bilo zato što su »nepoćudni« onima koji se smatraju »čuvarima religijske tradicije«. To su: siromašni, grešnici, carinici, bludnice, bolesni, maleni... Očito, radi se o čitavim grupama osoba koje su marginalizirane, a ne samo o pojedincima.

Evandeoska izvješća odnose se uglavnom na tri grupe marginaliziranih, koje su za Isusa privilegirani naslovnici Kraljevstva: a) siromašni i napušteni; b) bolesni (nemoćni) i uzeti; c) carinici, grešnici i bludnice.¹¹ Ovdje nas zanima posebice prva i treća skupina.

U suglasju s Izaijinim rječnikom, novozavjetni tekstovi smatraju siromašnima one osobe koje žive u stvarnoj oskudici ili su na neki način potlačene (usp. Iz 61, 1): one koji su gladni, strance, ožalošćene, koji žive od milostinje, uznike, bolesne, potlačene... Zato Novi zavjet i ne rabi izričaj »pénes« (= osoba kojoj kakav-takav posao ipak pruža neophodno za preživjeti), nego pojam »ptohós«, koji se odnosi na osobe koje žive u krajnjoj bijedi i mizeriji, koje su potpuno ovisne o društvu, koje nemaju baš ništa: ni kuću, ni posao, ni bilo kakvo vlasništvo, koje su prisiljene prositi da bi preživjele. Takav siromah je osoba koja nema ništa (ne samo materijalno) čime bi se branio, te svoj pogled upravlja Bogu i u njega polaže svoja nadanja.¹² *Siromašni* su također i oni kojima se nije čelo svako pravo i dostojanstvo, koji su u takvom stanju zbog ekonomskih (jer nemaju materijalnih dobara), političkih (jer ih tlači osvajač i njegova vlast), socijalnih (jer su prisiljeni raditi najniže poslove) i religioznih razloga (jer žive na rubu Zakona ili ga čak ne ispunjavaju kao »oni drugi«). Takve osobe osuđivala je i vlast, i društvo, i predstavnici religije, odnosno »vršitelji i čuvari religijske tradicije« koji su ih k tomu smatrali i »zaboravljenima i prokletima od Boga«. U novozavjetno vrijeme posebice su žene i djeca činili ovu grupu siromašnih.

11 Usp. R. FABRIS, *La scelta dei poveri nella Bibbia*, Roma, 1989.; J. JEREMIAS, *Gerusalemme ai tempi di Gesù*, Bologna, 1989.; E. SCHÜSSLER-FIORENZA, *In memoria di lei*, Torino, 1990.; J. SOBRINO, *Relazione di Gesù con i poveri e i diseredati*, u: *Concilium* 10 (1979.), str. 35–47; J. J. TAMAYO-ACOSTA, *Per questo lo hanno ucciso*, Assisi, 2000., str. 112–123.

12 Usp. J. BURIĆ, *Život i običaji Svete Zemlje u Isusovo vrijeme*, Split, 1998., str. 231–232.

Drugu grupu čine carinici, grešnici i bludnice. No, izgleda da se tu ne radi prvotno o grupi koja zaslužuje moralnu osudu zbog svoga ponašanja, nego o društvenoj klasi koja je na neki način prisiljena baviti se »nečasnim zanimanjima« da bi preživjela.

Carinici su ubirali poreze koje su Izraelci morali plaćati rimskoj vlasti.¹³ Međutim, taj posao nisu radili Rimljani, nego su carinici uglavnom bivali pripadnici izraelskog naroda koji su tako postajali državni činovnici, odgovorni državnoj vlasti. Židovski narod ih je smatrao izdajicama i prevarantima, prijateljima okupatora a neprijateljima vlastitog naroda; prezirao ih je zbog njihove službe jer su utjeivali porez od svojih sunarodnjaka i iznad one svote koju je određivala vlast. Sam pojam *carinik* gotovo je uvijek bio istoznačnica za poganina i javnoga grešnika (usp. Mk 2, 15; Mt 8, 17; 21, 32; Lk 5, 30). On čak nije mogao biti svjedok na židovskom sudu.

Evandjelja često govore o carinicima, i to uglavnom u množini, te ih predstavljaju kao grupu koju zajedno s nekim drugim grupama »društveni i religiozni establishment« prezire i odbacuje: carinici i grešnici (usp. Mk 2, 16; Mt 9, 11), poganin i carinik (usp. Mt 18, 17), carinici i bludnice (usp. Mt 21, 31). Sinoptici govore o obraćenju dvojice carinika: Mateja (ili Levija; usp. Mk 2, 14 i par.) koji postaje Isusov učenik i bogatoga nadcarinika Zakeja (o njemu govori samo Luka; usp. Lk 19, 1–10). Evandelist Luka pripovijeda i dvije posebne epizode o carinicima, predstavljajući ih kao ponizne osobe: prva je o carinicima koji dolaze Ivanu Krstitelju i pitaju ga što oni trebaju činiti (usp. Lk 3, 12–13), druga je prispodoba o farizeju i cariniku (usp. Lk 18, 9–14).

Bludnice (prostitutke) su u ono vrijeme bile uglavnom krajnje siromašne žene, praktično bez ikakvih sredstava za život. Bavile su se prostitucijom ne stoga što bi to same htjele, nego da bi mogle preživjeti. Takve žene bile su najčešće ropkinje, ili djevojke bez obiteljske potpore i zaštite, ili žene koje su vlastite obitelji ili muževi prisiljavali na takvo ponašanje, ili udovice ili od muževa otpuštene žene, ili ratne zarobljenice, ili djevojke koje su rodile te kao takve bile udaljavane i osuđene od vlastitih obitelji i od društva itd.¹⁴

Novozavjetna tradicija smatrala je uglavnom takve žene grešnicama, iako ta dva pojma nisu identična. U Starom zavjetu posebice su proroci rabili sliku bludnice i prostitucije kako bi opisali nevjeru izraelskog naroda prema Bogu, odnosno kako bi propovijedali protiv izraelskog štovanja poganskih bogova (usp. Hoš 1, 2; 2, 4–19; Jer 2, 20; Iz 1, 21; Ez 16, 31).

Pojam »grešnik« (grč. *hamartolos*; usp. Mk 2, 17 i par.) nema samo duhovno značenje nego i sociološko. Odnosi se prvotno na osobe koje se ne drže Zakona ili službenog tumačenja zakonskih odredbi; to su također i osobe koje se bave »nečistim« zanatima, odnosno one koje se suprotstavljaju institucionalnom teokrat-

13 Usp. detaljnije o tome: A. REBIĆ, *Biblijske starine*, Zagreb, 1983., str. 159; J. BURIĆ, *nav. dj.*, str. 142–144.

14 O prostituciji i o društvenom položaju žene u Palestini usp. A. REBIĆ, *nav. dj.*, str. 89–92.

skom društvu. Te su osobe bile na jako lošem glasu, prezirane i proganjane poput carinika, pogana i nepravednika (usp. Mt 5, 45–47).

Carinici, grešnici i bludnice, koji su odbačeni i isključeni iz društvenoga i religioznoga miljea, za Isusa su ipak vrijedni poziva kao i svi drugi, dapače, postaju privilegirani naslovnici njegova poziva na život u Kraljevstvu. Isus jede zajedno s njima (usp. Mk 2, 13–17 i par.), poziva carinika Levija (Mateja) — prezrenoga i isključenog iz religioznog miljea — da se pridruži Isusovoj užoj skupini; Levi prihvaća i poziva Isusa na zajednički objed, na što ovaj i pristaje. Takvo ponašanje predstavljalo je potpuno kršenje izraelskih svetih tradicija i religioznih običaja i zato religiozne vlasti i »čuvari Zakona« ostaju skandalizirani: Isus sjeda za stol s carinicima i grešnicima, za ondašnje javno mnijenje nečistim osobama, te stoga i sam Isus postaje nečist.¹⁵

Pred skandaliziranim pismoznancima Isus tumači smisao svoje geste ovako: »*Ne trebaju zdravi liječnika, nego bolesni! Ne dođoh zvati pravednike nego grešnike*« (Mt 2, 17). Sjesti za stol i blagovati s marginaliziranim osobama, s »grešnicima«, s »bezakonicima« — znak je prisutnosti kraljevstva Božjega upravo u svijetu odbačenih, kojima je pristup uvijek bivao negiran.

Opće je mišljenje među teolozima i bibličarima da Isusovo ponašanje prema marginaliziranim osobama i grupama ljudi ima vrlo čvrst povijesni temelj. No njegovo prijateljevanje s carinicima i grešnicima te protivljenje religioznih vlasti takvom Isusovu ponašanju dovela je do toga da su Nazarećanina konformistički nastrojani slojevi nazivali »*izjelicom i vinopijom, prijateljem carinika i grešnika*« (Mt 11, 19). Vrhunac takvoga Isusova ponašanja, kojim on utvrđuje prisnu povezanost između kraljevstva Božjega te carinika, grešnika i bludnica, susreće se u njegovoj tvrdnji da ovi posljednji »*pretekoše* [glavare svećeničke i starješine narodne] u kraljevstvo Božje« (Mt 21, 31). To je za religiozne autoritete vrhunac Isusova skandaloznoga govora jer navješćuje da će javni grešnici i žene–grešnice, koje proročka tradicija uzima kao simbol nevjere prema Bogu, preteći svećenike, pismoznance i narodne starješine u Kraljevstvu. Naravno da je to »čuvarima religioznoga, zakonskoga i moralnoga reda« moralo zvučati kao blasfemija: kako je moguće da oni koji neprestano krše Zakon i religiozno–moralni red u Izraelu mogu preteći u kraljevstvu Božjem »pobožne« židovske grupe koje vjerno vrše i najmanju odredbu Zakona?!

Međutim, u ovom novozavjetnom tekstu zapravo je i više od toga rečeno. Hrvatski prijevod donosi ovaj logion ovako: »*Zaista, kažem vam, carinici i bludnice pretekoše vas u kraljevstvo Božje!*«¹⁶, odnosno: »*Zaista, kažem vam, carinici i bludnice pred vama su na putu u kraljevstvo nebesko.*«¹⁷ Ovim se kaže da i izraelske religiozne vlasti (glavari svećenički i starješine narodne) i carinici i bludnice ulaze

15 Propisi o zakonskom pranju i o čistoći nisu dozvoljavali »pobožnima i pravovjernima« da sjedaju i blaguju za istim stolom s onima koje su smatrali »javnim grešnicima i nečistima«.

16 Prema prijevodu B. DUDA–J. FUČAK.

17 Prema prijevodu Dr. Lj. RUPČIĆA.

u kraljevstvo Božje, samo što ovi posljednji ulaze prije, a »pobožni čuvari« poslije. Dakle, razlika bi bila tek kronološka. Međutim, izvorni se tekst čini puno radikalniji od prijevoda i govori zapravo nešto drugo.¹⁸ Matejev tekst na grčkom jeziku glasi: *proágousin humâs (eis tèn basileían tou Theou)*, a to može odgovarati aramejskom *meqaddemin lekon* koji sadrži u sebi isključujući smisao i značenje, a ne samo vremensku prednost. Dakle, ono što novozavjetni tekst kani reći, moglo bi biti sljedeće: »Carinici i bludnice će ući u kraljevstvo Božje, a vi [glavari svećenički i stariješine narodne] nećete!«¹⁹

U prilog ovoj tvrdnji govori i Isusov logion, u istom poglavlju, u prisposobi o vinogradarima ubojicama (usp. Mt 21, 33–46): »Zato će se — kažem vam — [i dalje se govori *glavarima svećeničkim i starješinama narodnim*] oduzeti od vas kraljevstvo Božje i dat će se narodu koji donosi njegove plodove« (Mt 21, 43).²⁰

Opraštanje grijeha i čudesa kao nova praksa oslobođenja

Svi starozavjetni spisi svjedoče vjeru u Boga koji je spreman opraštati grijeh svom narodu. On je »*milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću, iskazuje milost tisućama, podnosi (tj. oprašta) opačinu, grijeh i prijestup...*« (Izl 34, 7). Samo on i može opraštati grijeh: »*A ja, ja radi sebe opačine tvoje brišem, i grijeha se tvojih ne spominjem*« (Iz 43, 25). Nitko drugi osim Boga jedinog ne može opraštati ljudima njihove grijeha, pa niti budući Mesija kojega iščekuje izraelski narod.

Ipak, dok navješćuje kraljevstvo Božje, Isus relativno često čini upravo ono što »smije« činiti samo Bog — prašta ljudima grijeha (usp. Mk 2, 1–12). Time Isus prisvaja sebi onu vlast koja je »rezervirana« samo za Boga, odnosno »pravi se Bogom« te kao takav biva proglašen »bogohuliteljem« od strane »čuvara Zakona i religiozno–društvenog uređenja« svoga vremena, koji se čudom čude i pitaju: »*Što to ovaj govori? Huli! Ta tko može grijeha otpuštati doli Bog jedini?*« (Mk 2, 7). Za takvo »bogohulno« ponašanje bila je predviđena u židovskom zakonu i tradiciji smrtna kazna!

Isusovo druženje s odbačenima i s »grešnicima«, njegovo blagovanje s njima za istim stolom te njegovo opraštanje grijeha tim osobama zapravo otkriva Isusov identitet i objavljuje Boga oprosnika. Takvim svojim ponašanjem Isus daje do znanja da prihvaća sve ljude, pa makar ga zbog toga nazivali »izjelicom i vinopijom«. Stol za koji on sjeda nije »stol razlikovanja« nego pomirenja: navješćuje da su upravo »izgubljeni« pozvani za stol u kraljevstvu Božjem. Zbog toga i prihvaća poziv

18 O tome je pisao i J. JEREMIAS, *Teologia del Nuovo Testamento*, I, Brescia, ²1976., str. 139s; usp. J. GNILKA, *Teologia del Nuovo Testamento*, Brescia, 1992., str. 55–58; J. J. TAMAYO–ACOSTA, *nav. dj.*, str. 116–117.

19 J. JEREMIAS, *nav. dj.*, str. 139.

20 Analogan govor susreće se i u Isusovoj prisposobi o farizeju i cariniku (usp. Lk 18, 9–14): carinik »*side opravan kući*«, a farizej ne.

nadcarinika Zakeja, da bi ga obratio Bogu i doveo do spasenja (usp. Lk 19, 1–10). Slično se događa i u epizodi sa ženom »zatečenom u preljubu«, koju Isus ne osuđuje nego poziva na obraćenje (usp. Iv 8, 1–11). Ne radi se tu o običnoj toleranciji čovjeka koji — znajući da je i sam grešan — ima razumijevanja i za tuđe grijehе i slabosti. Radi se o Isusovoj apsolutnoj ljubavi i dobroti prema slabima i grešnima koje želi privesti Bogu. To se otkriva i u njegovu izričaju o izgubljenoj ovci: »*Otac vaš, koji je na nebesima, neće da propadne ni jedan od ovih malenih*« (Mt 18, 14; usp. Lk 15, 7).

Evandeoska izvješća usko povezuju Isusovo opraštanje grijehа i navješćivanje kraljevstva Božjega s ozdravljenjima i egzorcizmima (čudesima) koje je Isus činio. Ovdje nemamo nakanu dublje ulaziti u tematiku Isusovih čudesa, koja je sastavni dio Isusova navješćivanja Kraljevstva Božjega, nego tek vidjeti njihovo značenje. Iz evandeoskih izvješća je jasno kako je Isusovo navješćivanje kraljevstva Božjega bilo praćeno i određenim načinom ponašanja i djelovanja. Kod njega se zapravo riječi i djela nikada ne razilaze, uvijek idu zajedno. Upravo njegova djela pokazuju da se nadolazeće gospodstvo Božje i dobrotа Božja ne odnose samo na čovjekovu intimu (»duhovnu stranu«) nego da obuhvaćaju »cijeloga« čovjeka, u njegovoj tjelesno–duhovnoj i socijalnoj dimenziji. To posebice proizlazi iz čudesnih ozdravljenja koje je Isus činio, iz njegovih »skandaloznih« prijateljstava s javnim grešnicima, pa i iz grupe ljudi koje je odabrao za svoje učenike — među kojima je bilo i »smrtnih« neprijatelja (carinici i zeloti; usp. Mk 2, 14 i par.; Lk 6, 15 i par.), koje je on očito uspio pomiriti. Osim toga, on i svoje učenike šalje da *navješćuju* dolazak kraljevstva Božjega i da *ozdravljaju* bolesne (usp. Mt 10, 1. 5–8 i par.; Mk 3, 14–15; 6, 7), kako bi se i kod njih poklapale riječi i djela. Dakle, jedna od bitnih komponenata Kraljevstva koje Isus navješćuje jesu i njegova djela, odnosno čudesa koja je učinio. O toj tematici ispisano je jako mnogo stranica.²¹

Djela, odnosno čudesa koja se pripisuju Isusu često imaju i simbolički karakter, posebice u Ivanovu evanđelju. Pretvaranje vode u vino (usp. Iv 2, 1–12) simbol je novoga stvaranja i novoga saveza. Ozdravljenje uzetoga (usp. Iv 5, 1–18) označava ponovno rađanje ljudskog bića, kao i ozdravljenje slijepa od rođenja (usp. Iv 9, 1–7), koje je također simbol Isusove moći.

Čudesa o kojima govore evanđelja možemo promatrati i kao prefiguraciju transformacije prolaznoga svijeta u kojem živimo, kao znakove potpunog oslobođenja čovjeka i njegova svijeta. Osim toga, ona konkretno govore o suosjećanju i o solidarnosti jer su predstavljena, među ostalim, i kao ruka–pomoćnica čovjeku koji se nalazi u poteškoćama, kojemu prijeti propast, koji se nalazi u stanju depresije, koji je pogođen bolešću, kojega je zajednica marginalizirala, koji je gotovo

21 O toj temi usp. F. MUSSNER, *Die Wunder Jesu*, München 1967.; K. PESCH, *Jesu ureigne Taten? Ein Beitrag zur Wunderfrage*, Freiburg 1970. (s obilnom bibliografijom); R. BRAJIČIĆ, *Isusova čudesa*, u: OŽ 31 (1976.), br. 1, str. 36–47; X. LÉON-DUFOUR (prir.), *I miracoli di Gesù*, Brescia 1980.; R. LATOURELLE, *Miracoli di Gesù e teologia del miracolo*, Assisi 1987.; F. URICCHIO, *Miracolo*, u: *Nuovo dizionario di teologia biblica*, C. Balsamo 1988., str. 954–977; W. KASPER, *nav. dj.*, str. 101–113.

satrvan od moćnih i pokvarenih struktura... Preko ovih gesta oslobođenja Isus vraća dostojanstvo onima kojima je ono bilo negirano, vidi ljudsko biće (osobu) u onima koje su mnogi smatrali ne-bićima, uključuje ih u zajednicu koja ih je »izbacila« iz svoje sredine... S takvim načinom ponašanja i takvim djelovanjem Isus zapravo stavlja u pitanje postojeće društveno uređenje i postojeće odnose među ljudima te modificira rigidno funkcioniranje društva, koje se temeljilo na »crno-bijeloj« tehnici i farizejskim zakonskim odredbama o čistom-nečistom.

Isusova čudesa simbolično, ali i vrlo konkretno, »tjelesno«, predstavljaju spasenje koje on navješćuje i tim djelima anticipira. Kod čudesa (ali i inače u Isusovu svekolikom javnom djelovanju) dolazi uvijek u prvi plan ono »jednostavno i izvorno ljudsko/humano« koje se predstavlja kao dar Božji i kao zadaća za ljude. Istina je da Isus nije uklonio svu patnju i nedaće koje se obrušavaju na čovjeka. No jasno je pokazao pravi smjer za vjeru u spasenje i oslobođenje: ublažavati i postupno eliminirati svaku čovjekovu patnju, bolest, glad, ropstvo i svaki oblik nepravde i nehumanosti... treba biti konstantna i najvažnija briga ljudi jednih za druge.²²

Dakle, Isusovo navješćivanje kraljevstva Božjega praćeno njegovim ponašanjem i čudesnim djelovanjem ne teži ni za kakvom spektakularnošću, nego je usmjeren prema tome da potakne i probudi suosjećanje s drugim, da potakne dolazak novoga, ostvarenje »utopijskog« svijeta koji je oslobođen od zla i patnje, od usamljenosti i dosade, od depresije i besmisla.

THE KINGDOM OF GOD: SOME FEATURES OF JESUS' ACT OF DELIVERANCE

Ivan KARLIĆ

Summary

The focal point of Jesus' public life is the proclamation of the Kingdom of God, the result of God's direct initiative. Jesus' action frees man from various forms of bondage, and one might say that the »new world«, which is founded in the reality that God is the Father of all men, and in the universal brotherhood/sisterhood, begins with Jesus Christ. In this way, the Kingdom of God, proclaimed and brought into being by Jesus, is presented as a tangible historical reality, and not merely »spiritual consolation«. This is exemplified by Jesus' proclamation of God's Kingdom and His attentiveness toward the sick, the poor, the rejected and sinners, to whom he wishes to restore their dignity, their rights, their health and to grant them forgiveness and life.

Key words: the Kingdom of God, Jesus Christ, conflictual practice, the poor, tax collectors, sinners, deliverance and forgiveness.

22 Lijepe i sadržajno bogate stranice o ovoj temi ispisane su u: J. BLANK, *Gesù di Nazaret. Storia e messaggio*, Brescia, 1974.

